

KEEL ja KIRJANDUS

1967

Separaat

Ungari kirjandusteaduses on Ungari vabastamisele järgnenud kahe aastakümne jooksul toimunud suured muutused. Kõige määravam on olnud murrang ideoloogia alal: ungari kirjandusteadlaste enamik pööras selja kodanlikele suundadele ja lähenes marksismile-leninismile. Seda protsessi soodustas ja kiirendas asjaolu, et emigratsioonist tagasitulnud József Révai ja György Lukácsi tööde kaudu tutvustas marksistlik kirjandusteadus ennast Ungaris otsekohe kõrgel tasemel ning omandas vanades suundades ja meetodites pettunud, uusi teid otsivate kirjandusloolaste enamiku suhtes suure külgetõmbejõu. Maailmavaatelsele ja poliitilisele murrangule järgnesid 1948. aastast alates olulised organisatsioonilised sammud. Reorganiseeriti Ungari Kirjandusloo Ühing ja varsti seejärel ka Ungari Teaduste Akadeemia. Ühing ja Akadeemia koostasid esimesed uurimistöö plaanid, hakkasid välja andma ajakirju, löid kirjastamisvõimalusi. Organisatsioonilisel alal kujunes põhieesmärgiks ungari kirjandusteaduse keskuse moodustamine Teaduste Akadeemia eri instituudina. See teostus lõpuks 1956. aastal.

Kirjandusloo Instituut oma rohkem kui viiekümne uurijaga, kolme ajakirjaga ning kümne aasta jooksul kirjastatud enam kui saja raamatuga tähendab ungari kirjandusteadusele niisugust organisatsioonilist ja materiaalselt baasi, millest minevikus poleks julgetud unistadagi. Instituudi loomisega anti kindlad raamid 1948. a. alanud plaanipärasele tööle ja koondati jõud kõige kiireloomulisemate ülesannete lahendamiseks.

Algusest peale seati eesmärgiks ungari kirjanduse ajaloo täieliku, kokkuvõtva marksistliku sünteesi loomine. See nõudis ühelt poolt uurimise laiendamist kõigile ungari kirjanduse perioodidele, seni ignoreeritud probleemide läbitöötamist, arvukaid eriuurimusi, teiselt poolt aga ungari kirjanduse ajaloo uue, marksistliku kontseptsiooni väljakujundamist. Esimestena valmisid kiiresti üksteise järel ülikooliloengute konseptid, mis sageli olid veel improviseeritud ja kandsid ruttamise jälgi, kuid sellest hoolimata pakkusid edasisele tööle tuge. Neile lisandusid samuti ülikooli tarvis koostatud, tänaseni suurima «Ungari kirjanduse krestomaatia» mahukad köited. Kolmas teedrajav ettevõtte oli sari «Ungari klassikud», mille põhjalikud eessõnad annavad välja juba kirjandusloo peatükkide mõõdu.

Ungari kirjanduse ajaloo uurimisele

püsivama teadusliku aluse rajamiseks alustati seni puudunud tekstikriitiliste väljaannete sarja. Põhjalike kommentaaridega varustatud ja tänapäevaste tekstikriitikameetodite alusel redigeeritud väljaanded seatakse trükiavalmsis eriliste juhendite järgi ja sellekohase akadeemilise komisjoni järelevalve all. Siiani on alustatud ja osalt juba ka lõpule viidud Ballassi, Rimay, Batsányi, Fazekasi, Vörösmarty, Petőfi, Aranyi, Mikszáthi, Jókai, Ady, Gyula Juhász, Árpád Tóthi ja Attila Józsefi kogutud teoste tekstikriitilised väljaanded ning käimas on ettevalmistused Mikesi, Vajda, Radnóti jt. teoste avaldamiseks. 1949. aastal alanud tekstoloogilise töö ulatusest loob ettekujutuse fakt, et 1965. aasta lõpuni oli nimetatud väljaandeid Ungari Teaduste Akadeemia kirjastusel ilmunud rohkem kui 100 köidet, kusjuures üksikköidete maht ulatub sageli üle 50 poogna.

Lisaks ajakirjades avaldatud arvukatele uurimustele hoogustus 1952. aastast peale ka pikemaajalise individuaalse töö tulemusena kirjutatud mahukamate monograafiade ilmumine. Enamik neist käsitleb ühe või teise silmapaistva ungari kirjaniku elutööd mitte ainult uutelt vaatekohadelt lähtudes, vaid peab silmas ka uut olulist ainekku. Paralleelselt kirjanikke käsitlevate monograafiatega hakati välja andma ka eri ajastuid, voolusid ja žanre vaatlevaid monograafiaid ning artiklikogumikke. Kui me need tööd teemade järgi kronoloogiliselt reastame, näeme, et nad haaravad peaaegu kogu ungari kirjanduse ajalugu. Selles seoses mainitavad tähtsamad tööd on «Árpád-ajastu ladinakeelse ungari kirjanduse stiiliprobleeme», «Ungari ilmaliku luule teke», «Humanismiajastu Ungaris», «Reformatsiooni tähe all», «Renessans ja barokk», «Ungari kirjandus valgustusajastul», «Romantismi radadel», «Ungari romaani teke», «Romantism ja realism», «Rahvus ja progress», «1850-ndate aastate kirjandus», «Ungari luule Petőfist Adyni».

See loetelu illustreerib muidugi ainult töö ulatust ega anna kaugeltki täielikku pilti uurimise kesksetest küsimustest. Tähelepanuväärsed on samuti õige mitmed ajakirjades ilmunud kirjutised. Ka nende puhul tuleb eriti esile tõsta niisuguseid küsimusi nagu renessansi ja humanismi mitmekülgne valgustamine, baroki koha ja tähtsuse äranäitamine ungari kirjanduse arengus, uued arusaamad valgustusajastu, klassitsismi ja romantismi su-

hetest ning Petöfi uurimise tõeline uues-tisünd. Peale selle tuleks mainida ungari kirjanduse üht kõige keerulisemat aja-järku, 1850-ndaid aastaid käsitlevaid ja üllatavaid tulemusi pakkuvaid uurimusi ning XIX sajandi varem peaaegu täie-likult kõrvalejätud viimase kolmandiku mitmekülgsed vaatlused.

Kõige tähelepandavamaid tulemusi on aga andnud XX sajandi kirjanduse uurimine, kuigi ulatuslikumate, sünteesivate monograafiateni ei ole sel alal veel jõutud. Siin ei olnud marksistliku teadusel ka eriti millelegi toetuda, sest käesoleva sajandi kirjandus seisis peaaegu tervenisti väljaspool omaaegse kirjandusteaduse huvipiirkonda. Pidi peale kasvama täiesti uus uurijate põlvkond, selleks et paljude lähema mineviku suurte kirjanike elutöö saaks mitmekülge ja süvenenud teadusliku uurimise objektiks. Eeldused selleks löi sihikindel kasvatus- ja organiseerimis-töö, eriti aga Kirjandusloo Instituudis XX sajandi kirjanduse sektori moodustamine. Nii on meil nüüd peale Adyt, Móriczit ja Attila Józsefit käsitlevate monograafiate rohkesti kasutada lühiülevaateid, esseid ja uurimusi kõigi uuema aja tähtsamate kirjanike kohta. Kirjandusloo Instituut algatas ka peaaegu poolesajandilise ajalooga ungari sotsialistliku kirjanduse süstemaatilise uurimise. Selle töö esimesed tähelepanavad tulemused on avaldatud mahukas teoses «Uurimusi ungari sotsialistliku kirjanduse ajaloo» (1962).

Toodud skemaatiline ülevaade annab ettekujutuse ungari kirjanduse ajaloo koostamise eeltöödest. Esmalt jõuti ainult populaarse variandini, millest on tänini ilmunud kaks köidet: «Ungari kirjanduse ajalugu 1849. aastani» (1957) László Bóka ja Pál Pándi toimetusel ning «Ungari kirjanduse ajalugu 1849—1905» (1963) István Király, Pál Pándi ja István Sötéri toimetusel. Valmiva sünteesi täielikumat, ent õige lühikest varianti esindab 1961. a. ilmunud ja mitmesse keelde, sealhulgas ka vene keelde tõlgitud Klaniczay-Szaunderi-Szabolcsi «Väike ungari kirjanduslugu».

Pärast niisuguseid eeltöid sündis Kirjandusloo Instituudis kuueköiteline käsiraamat «Ungari kirjanduse ajalugu» (1964—1966). Selle suure sünteesiva väljaande ettevalmistused algasid eespool nimetatud töödega paralleelselt. Konkreetset kuju hakkas plaan võtma 1952. aastal. Tol korral kavandasime teose 4-köitelisena, see oli mõeldud eeskätt ülikooliõpikuks ja materjali valikul oli silmas peetud ülikooliprogramme. Selleks ajaks oli kodanliku kirjandusteaduse vi-gade ja moonutuste väljajuurimisel, s.t. minevikus mahavaikitud kirjanike ja kirjanduslike nähtuste, eeskätt progressiivsete ja revolutsiooniliste traditsioonide aussetõstmisel, tehtud suuri edusamme.

Sünteesi aluseks oleva ühtse kontsept-

siooni väljakujundamiseks kutsusime 1955. aasta sügisel kokku kirjandusteadlaste kongressi. Meie arusaamadid mõjutasid tollal õige tugevasti György Lukácsi vaated kirjanduse arenemisele kui realismi ja antirealismiga võitlusele ning kongressil tahtsime jõuda selle põhimõtte järjekind-la rakendamiseni ungari kirjanduse va-rasemaist ajajärkudest tänapäevani. Kongressil asuti aga otse vastupidisele seisukohale. Ettekanded ja arutelu, eri-ti aga väliskülaliste sõnavõttud, kõiguta-sid tugevasti realismi-antirealismiga kont-septsiooni autoriteeti ja usku selle käsi-tu-se rakendatavusse. Ajalooliste faktide ja seoste täpsema arvestamise korral ei saa kirjanduse väga komplitseeritud are-nemist niisugusesse jäika skeemi suruda. Nende kogemuste alusel algas kavanda-tud nelja köite detailse temaatika välja-töötamine. Akadeemia otsuse järgi pidi iga köite kirjutama kaks-kolm teadlast ühe toimetaja juhtimisel ning autoriteks pidid olema kõige silmapaistvamad kir-jandusloolased, akadeemikud ja ülikooli-õppejõud. Nende poolt koostatud temaa-tikat arutati 1956. a. algul Szegedis mit-mepäevasel konverentsil. See arutelu oli küll erakordselt sisukas, ei aidanud aga tööd kuigivõrd edasi viia, vaid tõi pigem sisemised vastuolud ilmekalt pealispin-nale. Ühtlasi selgus, et paljude ungari kirjanduse ajaloo peatükkide tarvis on meie käsutuses veel suhteliselt vähe ma-terjali ja et täiendava aineistiku kogumi-ne on möödapääsmatu. Ühelt poolt osutus väga õigeks, et me vahepealsetel aastatel olime püüdnud välja sõeluda ungari kirjanduse progressiivset pärandit, teiselt poolt aga maksis ennast valusasti kätte, et ühiskondlik-poliitiliselt tugevasti vastu-oluliste või siis puhtalt konservatiivsete suundade ja kirjanike (näit. Péter Páz-mányi, Zsigmond Keményi, Mihály Ba-bitsi jt.) marksistlikuks analüüsiks oli väga vähe ära tehtud.

Just sel ajal, 1956. aasta jaanuaris, loodi lõpuks Ungari Teaduste Akadeemia Kirjandusloo Instituut. Vastutus kogu edasise töö eest langes nüüd instituudile, kelle ülesandeks jäi kõige olulisemate lünkade täitmine vastavate eriuurimuste-ga ja vaidlusaluste põhimõtteliste küsi-muste lahendamine. 1956. aastal maad-võtnud ideoloogiline segadus ja kontr-revolutsiooni rängad tagajärjed segasid ning pidurdasid õige tugevasti tööd, mis jätkus üheaegselt kogu ungari kirjandus-teaduse ja instituudi organisatsioonilise, poliitilise ning ideoloogilise reorganisee-rimisega. Kuigi instituut 1958.—1959. a. järjest avaldas kirjanduse ajaloo valmi-miseks tarvilikke monograafiaid, uurimu-si, tekste ja allikmaterjale, kusjuures õn-nestus paralüseeerida marksismi moonu-tavaid dogmaatilisi ja revisionistlikke vaa-teid, komistati samal ajal uutele raskus-tele.

Nimekad autorid, kes pidid kirjanduse

ajaloo kirjutama, ei tulnud selle ülesande täitjana enam arvesse. Meie juhtivate kirjandusloolaste hulgas ilmesid teaduslikud lahkavused, mis tegid võimatuks niisuguse mahuka ja suhteliselt teraviliku töö kirjutamise. Ka olid paljud neist koormatud muude ülesannetega. Olukorda raskendas veel asjaolu, et kuigi instituut oli kogu teose peremees, ei töötanud komplekteeritud autoriteedid, paar erandit välja arvatud, mitte instituudis, vaid ülikoolides, mistõttu neid oli raske instituudis ästispliinile allutada ja kohustada tähtaegadest kinni pidama. Pärast mitmeid katseid jõudis instituut otsusele, et kõnesoleva käsiraamatu kirjutamiseks on tarvis palju suuremat ja nooremad autorite kollektiivi ning enamikus instituudis töötavaid kaastöölisi.

Tegelik töö algas 1962. aasta algul ja viidi katuse alla kolme aastaga: kaks esimest köidet ilmusid juba 1964. aasta detsembris. Erakordselt kiire ja kontsentreeritud töö edukuse tagas terve hulk soodsaid asjaolusid. Neist kõige tähtsam oli juba enam-vähem kristalliseerunud põhimõtteline ühtsus ja kontseptsioon, mis meie instituudis kontrevolutsioonile järgnenud aja segadustes visa tööga ning tõsistes ideoloogilistes võitlustes lõpuks välja oli kujunenud. Siinkohal on mul võimalik peatuda ainult tähtsamatel komponentidel. Kõigepealt oli sügavamalt juurdunud marksistlik historismipõhimõte, järjekindlamalt olid maksvusele pääsenud ajaloolise materialismi seisukohad. Marksistliku kirjandusteaduse edusammud rahvusvahelises ulatuses, eriti aga Nõukogude Liidus realismi ja sotsialistliku realismi küsimustes toimunud diskussioonide kogemused, olid viinud ahistoristlike skeemide kõrvaleheitmisele, eeskätt igavese realismi kategooriast loobumisele. Meie kirjandusteadusest olid välja juuritud need voluntaristlikud, käesoleva hetke kirjanduspoliitika nõudmistega kohanevad väärhinnangud, mis partei dogmaatilise juhtimise aegadel olid levinud ja juuri ajanud. Tänu võrdleva kirjandusteaduse taaselustumisele oli õnnestunud troonilt tõugata ungari kirjanduse ajaloo ühekülgsest hungarotsentriline, meie kirjandust isoleeritult vaatlev käsitlus ja anda hoop isegi marksistlikus kriitikas osalt veel edasielavatele natsionalistlikele vaadetele. Meie kirjandusteaduses olid taas eluõiguse võitnud kirjanduse dogmaatilise käsitluse ja György Lukácsi esteetika poolt tagaplaanile surutud või hukkamõistetud stiilikategooriad (näit. barokk, klassitsism, sümbolism jne.), millela on raske tõelisi ajaloolisi seoseid tabada ja mõtestada ning millela kirjandusteoste kunstiliste iseärasuste analüüs jääks pealiskaudseks. Kuigi nimetatud küsimustes ei olnud instituudis uurijatel välja kujunenud ühtset seisukohta, võisime siiski rääkida suhtelisest ühtsusest ning uuest koolkonnast ungari kirjandusteaduses.

Teine vähemalt niisama tähtis asjaolu oli meie lahtiütlemine seisukohast, et koostatud käsiraamat peab olema eeskätt ülikooliõpik. See ei tähendanud muidugi mõistetavuse, õpikuna kasutatavuse printsiibi tagaplaanile surumist, vaid eeskätt mahu suurendamist, võimaliku ammendavuse taotlemist ja ülikooliprogrammist väljajäetud kirjanike ning ainetiku sissevõtmist. Nii avanes võimalus kõrvaliste aspektide asemel täiel määral silmas pidades ungari kirjanduse ajaloo ainetiku sisemisi proportsioone ja ajaloolisi seoseid. Selle tulemusena suurenes planeeritud köidete arv neljalt kuuale.

Uue ungari kirjanduslool peatoimetaja oli István Sötér; üksikköiteid toimetasid Tibor Klaniczay, Pál Pándi, István Sötér ja Miklós Szabolcsi. Kuue köite ajaline jaotus on järgmine: esimene köide ulatub 1600., teine 1772., kolmas 1849., neljas 1905., viies 1919. aastani, kuues meie päevini. Materjal on köideteks jaotatud peamiselt praktiliste, mahuliste kaalutluste alusel, kogu kirjandusajaloo jaotuse aluseks on aga põhiperioodid. Mõned köited sisaldavad mitut põhiperioodi (näit. I köide), teised ainult ühte (näit. IV köide); on aga ka niisuguseid, mis käsitlevad ainult üht osa mõnest põhiperioodist. Perioodiseerimise aluseks on võrdselt nii ühiskonna ajaloo kui ka ungari kultuuri põhiperioodid, kusjuures parema ainekäsitlemise huvides on arvesse võetud ka suurte ajastustiilide kategooriaid. Muistsele luulele, keskajale, renessansile ja barokile järgnevad valgustusajastu ja klassitsism (1772.—1820. a.) ning siis 1849. aastani romantism; edasi tuleb rahvuslik-kodanliku kirjanduse õitseage (1849.—1905. a.) ja uuema ungari kirjanduse periood (1905.—1945. a.). Teos hõlmab ka meie uusimat, Ungari vabastamisele järgnenud ajajärgu kirjandust, ei anna aga aastate 1945—1965 kohta detailset analüüsi, vaid ainult üldülevaate. Pikemad perioodid jagunevad käsiraamatus alaperioodideks, mis hõlmavad tavaliselt teatava kirjanike põlvkonna loomingut oma aja ühiskondlikes ja kultuurilooalistes raamid. Alaperioodide sees on ainetiku edasisel jagunemisel määravad üksikud kirjandusvoolud; nii moodustunud peatükid jagunevad omakorda alapeatükkideks, mis käsitlevad kas eraldi mõnd tähtsamat kirjanikku, rühmitust või žanri. See pealtnäha keeruline ülesehitus võimaldas liikuda suurtelt ajaloolistelt lõikudelt, lühemate perioodide kaupa üksikute voolude probleemide valgustades, kirjanike ja teoste detailse analüüsini. Ühtlasi tingis see meetod ajalooliste ja kultuurilooalist seoste skitseerimist, kusjuures eriti tuli silmas pida teiste kunstialade (muusika, kujutava kunsti, filmi) ajalugu.

Ungari kirjandusteaduses on uuel kirjanduslool eriline koht: see ei ole mitte ainult esimene detailne marksistlik kirjanduslool, vaid üldse esimene ulatuslikum

teaduslik ungari kirjanduse ajalugu. Ühtlasi on see katse ungari kirjandust kitsastest rahvuslikest raamidest välja tõsta ja viia seosesse kirjanduse üldiste hoo-vustega, katse määrata tähtsamate unga-ri kirjanike ja esileküündivamate teoste koht Euroopa kirjanduses kui tervikus.

Kuigi võrdlev kirjandusteadus oli va-hepeal rahvuslike ülesannete rohkuse, samuti teatavate ekslike ideoloogiliste sei-sukohtade tõttu tagaplaanile surutud, saa-vutas ta siiski märkimisväärsed tulemu-si. Võrdlev kirjanduseuurimine arenes ees-kätt neil aladel, kus ungari kirjanduse parema tundmaõppimise huvid seda mõ-dapääsmatult nõudsid ja kus omaaegne kodanlik teadus olulisi lünki oli jätnud. Huvi keskendus ungari kirjanduse ja naa-berkirjanduse, samuti vene kirjanduse suhete uurimisele, ilmus arvukalt selle-teemalisi artikleid. Koostöös Gorki-nime-lise Maailmakirjanduse Instituudiga val-mis ungari-vene kirjanduslike suhete aja-loo kolm köidet (1961), millest Moskvas ilmus ka lühendatud venekeelne variant («Венгерско-русские литературные свя-зи», 1964). 1965. aastal avaldati artiklite kogud ungari-tšehhi ja ungari-slovaki kir-janduse suhete kohta, kirjastamisel on ungari-saksa, ungari-poola ja ungari-itaalia suhteid käsitlevad raamatud.

Kesksela kohale on võrdlev kirjandus-lugu nihkunud aga alles viimastel aasta-tel. Eriti suured on edusammud kompara-tivismi teooria ja metoodika marksistliku uurimise alal, samuti omaaegse ungari võrdleva kirjandusteaduse kriitika, Ida-Euroopa kirjanduste arenemise seaduspä-rasuste uurimise ja sotsialistlike kirjan-duste rahvusvaheliste probleemide käsit-lemise alal (László Illési, Béla Köpeczi, Lajos Nyirő, István Sötéri, Miklós Sza-bolcsi, György Mihály Vajda jt. uurimu-sed). Budapestis 1962. a. peetud võrdleva kirjandusloo konverentsil andis rahvus-vahelise publiku ees oma tööst aru 38 ungari uurijat. Konverentsi ettekanded (ilmunud teoses «La littérature comparée en Europe Orientale», 1963) valgustavad mitmekülgsest nii marksistliku kompara-tivismi teoreetilisi küsimusi kui ka Ida-Euroopa võrdleva kirjandusteaduse probleeme. Mahukas artiklite kogu «Littéra-ture Hongroise — Littérature Européenne» ilmus Rahvusvahelise Võrdleva Kirjandus-loo Ühingu (*Association Internationale de Littérature Comparée*) kongressi pu-hul, mis peeti Fribourg'is 1964. a. Kogu-mikus on avaldatud 25 ungari autori uuemate uurimuste tulemused, mis täien-davalt valgustavad ungari kirjanduse ja teiste Euroopa kirjanduste suhteid kesk-ajast tänapäevani. Mitmed artiklid selles teoses tutvustavad ungari komparativis-tika ajalugu ja sealt leiame ka pärast 1945. aastat ilmunud võrdleva kirjandus-loo alaste kirjutiste bibliograafia.

Marxi ja Engelsi, samuti Lenini kirjan-dusalaste kirjutiste ungarikeelsete kogumi-

ke kõrval aitasid marksistlikule kirjandus-teooriale ja esteetikale Ungaris teed raja-da eeskätt György Lukácsi teosed. Enami-kus olid need juba varem kirjutatud ja välismaal ilmunud, kuid kodumaal ja ungari keeles avaldati nad kiiresti üks-teise järel alles pärast Ungari vabasta-mist. Lukácsi teos «Eriline kui esteetiline kategooria» (1957) oli juba vahetu eelaste tema esteetilisi vaateid kokkuvõtvale tööle, mille esimene osa «Die Eigenart des Ästhetischen» (1963) ilmus 1965. a. ka ungari keeles. Samal ajal, nagu juba ees-pool öeldud, tegid Lukácsi kontseptsiooni teatavad ekslikud elemendid, eriti ahisto-ristlikud jooned, hädavajalikuks läheneda kirjandusteoreetilistele probleemidele uutelt alustelt. Sellesuunalisi katseid ise-loomustab loobumine doktrinäärsusest teoorias, abstraktsete kategooriate ja skeemide pealesurumisest kirjanduslikule protsessile ja lähtumine kirjandusloo fak-tidest. Teoreetilisi üldistusi püütakse teha ja oma seisukohta esitada tegelikkusest lähtudes. Kirjandusloo Instituudi kirjan-dusteooria sektoris, samuti 1963. aastast peale ilmuvas ajakirjas «Kritika» on üha enam hoogu saanud just niisugune kir-jandusteoreetiline töö. Lajos Nyirő juhi-tud sektoris ja András Diószegi toimetata-tud «Kritika's» on esiplaanil realismi ning sotsialistliku realismi, samuti mood-sa kunsti teoreetilised probleemid. Lisaks sellele on päevakorda võetud ka muid teoreetilisi küsimusi, nagu strukturalism, Lääne kirjandusvoolude kriitika, kirjan-dus ja sotsioloogia, kirjandus ja küber-neetika jne. Lajos Nyirő, László Illési, Pál Miklósi, György Szabó, József Szi-li, András Diószegi ja teiste uurimistöö on kandnud vilja: ungari kirjandustea-dus on jõudnud tänapäeva kirjanduse ja kunsti probleemide õigema käsitluseni ning sotsialistliku realismi teooria rikas-tamiseni.

Lõpuks tahaksin veel anda lühikese ülevaate Teaduste Akadeemia Kirjandus-loo Instituudi tulevikuplaanidest. Praegu töötavad instituudis järgmised sektorid: kirjandusteooria sektor Lajos Nyirő juhti-misel, uuema ungari kirjanduse sektor Miklós Szabolcsi juhtimisel, klassikalise ungari kirjanduse sektor Sándor Lukácsy juhtimisel, võrdleva kirjandusloo sektor György Mihály Vajda juhtimisel, teksto-loogia sektor József Kissi juhtimisel, bib-liograafia sektor Kálmán Vargha ning lõpuks raamatukogu ja arhiiv Kálmán Bort juhtimisel.

Kirjandusteooria sektori põhitöö on uue kokkuvõtliku kirjandusteooria käsi-raamat kirjutamine. Selle ilmumine on planeeritud 1970. aastale, eelnevalt püüa-me aga eriuurimustega selgust tuua küsi-mustes, milles valitseb eriti suur segadus. Lõpetamisel on juba raamat XX sajandi kirjandusteooria kohta. Sellele järgnevad uurimused, mis valgustavad sotsialistliku realismi ja moodsa kunsti suhteid, kir-

jandusliku loomingu probleeme, kirjanduse funktsioone ja iseärasusi, samuti keele osa kirjanduses. Peale selle koostab kirjandusteooria sektor kirjandusteoreetiliste mõistete ja terminite sõnastikku.

Uuema ungari kirjanduse sektori põhiülesanne on praegu Ungari vabastamise järgse kirjanduse ajaloo detailne käsitlemine ühes suures kokkuvõtvases teoses. Selle kõrval jätkuvad Ungari vabastamise eelse sotsialistliku kirjanduse uurimine ja publitseerimine. László Illés kirjutab raamatut kahe maailmasõja vahelise ungari kommunistliku emigratsiooni kirjandusest, Farkas József aga käsitleb oma monograafias 1919. aasta Ungari Nõukogude Vabariigi aegset kirjandust. Kriitilise hinnangu peab sektor andma ka Ungari vabastamise eelsete aastakümnete kodanlikele kirjandusvooludele, eeskätt nendele, mille oli mõju pärast vabastamistki ja mille esindajatel on tähtis osa ka tänapäeva kirjanduselusel.

Klassikalise ungari kirjanduse sektoris peab viie aasta jooksul valmima ungari kirjandusteaduse ja -kriitika ajalugu. Töö on kavandatud neljakõitelisena ja võtab vaatluse alla meie kirjandusteaduse ning -kriitika ajaloo renessansiajast peale. Sektori teine suur tööpõld on Petőfi uurimine, mis on kujunenud kogu Petőfi-ajastu kirjanduslike ja ajalooliste suhete jälgimiseks. Lähem eesmärk on Petőfi eluloo kirjutamine (see on planeeritud kolmekõitelisena).

Võrdleva kirjandusloosektor jätkab Ungari ja teiste maade kirjanduslike suhete uurimist. Järgmisel viiel aastal on päevakorral ungari-jugoslaavia, ungari-austria ja ungari-prantsuse kirjanduslikud suhted. Veelgi tähtsam on aga töö, mis on alanud Ida-Euroopa võrdleva kirjanduslooskoostamiseks. 1965. aasta kevadel kutsus meie instituut Budapesti nõupidamisele Euroopa sotsialistlike riikide kirjandusinstituutide juhid, et arutada koostöö tihendamist ja muid ühiseid probleeme. Sellel konverentsil tegime ettepaneku ühendatud jõul kirja panna Ida-Euroopa kirjanduste võrdlev ajalugu. Esialgu otsustati suure rahvusvahelise uurijate kollektiivi kaastegevusel välja anda üksikuid ajastuid puudutavaid uurimusi. Sel eesmärgil on Poola Teaduste Akadeemia Kirjandusteaduse Instituut enda peale võtnud romantismiajastut vaatleva kõite koostamise, meie instituut aga renessanssi, samuti valgustusajastut hõlmava käsitlemise koostamise. Peale selle võtab meie instituut osa veel ühest huvitavast rahvusvahelisest üritusest. Rahvusvahelise Võrdleva Kirjandusloosühingu viimasel kongressil 1964. a. tehti ettepanek välja anda sünteetiline, võrdlev maailmakirjanduse ajalugu ja meie

instituudil paluti koostada selle suure rahvusvahelise ettevõtte projekt. Praegu on projekt koostamisel ja me esitame selle 1967. a. Belgradis toimuval kongressil.

Tekstoloogia sektor jätkab uute tekstikriitiliste väljaannete ettevalmistamist ja sektoril on plaanis ka tekstoloogia käsiraamatu kirjutamine. Bibliograafia sektoris on aga pärast kümneaastast eeltööd lõpetamisel ungari kirjandusloos suur, mitmekõiteline bibliograafia.

Meie instituudi töö ei piirdu muidugi siin tutvustatud plaanidega. Pidevalt jälgivad ja analüüsivad instituudi uurijad tänapäeva kirjandust. Sellest tööst ei võta osa mitte ainult kaasaja kirjanduse uurijad, vaid ka enamik teiste ajastutega tegelejaid, sest meie arvates on kaasaja kirjanduse jälgimine kõigi kirjandusteadlaste ülesanne, olgu nende kitsam eriala milline tahes. Lisaks oma tööde publitseerimisele kirjastab instituut ulatuslikult raamatuid ja ajakirju, sest Akadeemia on kirjandusteaduslikud väljaanded meie hoolde jätnud. Instituut kirjastab monograafiate, uurimuste ja allikmaterjalide publitseerimiseks raamatusarju, milles ilmub hulgaliselt ka näiteks ülikoolide kirjandusteadlaste töid. Instituudi kolme ajakirja kaastöölisteks on peaaegu kõik Ungaris töötavad kirjandusteadlased. Ajakirjadest avaldab kuus korda aastas ilmuv «Irodalomtörténeti Közlemények» ungari kirjanduse ajaloo alaseid artikleid; neli korda aastas ilmuv «Helikon» tegeleb väliskirjandusega ja tutvustab välismaa kirjandusteaduse saavutusi; iga kuu ilmuva «Kritika» ülesandeks on tänapäeva kirjanduse jälgimine ja kirjandusteooria viljelemine. Nagu võib näha võrdleva kirjandusloosprogrammi tutvustusest, on meie instituudi tähtsaks ülesandeks ka rahvusvaheliste sidemete loomine ja süvendamine. Meie arvates on kirjandusteadus ühtaegu rahvuslik ja internatsionaalne teadus, viimane aspekt ei ole aga veel vajalikul määral maksvusele pääsenud. Sellepärast püüame võimalikult laiemalt sõlmida isiklikke ja ametlikke sidemeid, esmajärjekorras sotsialistlike riikide teaduslike ringkondadega, samuti aga Lääne marksistlike teadlastega ja ka nende kodanlike teadlastega, kes on valmis korrektselt mõttevahetuseks marksistlike teadlastega. Seejuures on meie südameasjaks sõbralik koostöö nõukogude kirjandusloolaste ja instituutidega, kellele me oleme juba siiani väga paljus tänuvõlglast.

B u d a p e s t

Ungarikeelsest käskkirjast
tõlkinud E. Hiedel